

Немања Вујчић

САВЕЗ ЈОЊАНА У ДОБА РИМСКОГ ЦАРСТВА*

АПСТРАКТ: Рад је посвећен Савезу Јоњана у прва три века нове ере, федералној организацији која је у епоху Римског царства крочила са вишевековном историјом. Изворни материјал на који се ослања истраживање историје Савеза обухвата ретке напомене античких писаца, мањи број претежно почасних натписа и представе на новцу. Савез Јоњана је имао заједнички центар у Посејдоновом светилишту на Микали, где је одржаван годишњи Панјонски фестивал. Од савезних институција у ово време наилазимо само на савезно веће а од званичника само на свештеничка звања, у тесној вези са Панјонским светилиштем и светковином. У име Савеза су коване и неке серије новца и издавани почасни декрети. Чини се да је у питању била организација сразмерно малог значаја, коју је у животу одржавала снажна традиција, али која је ипак опстала бар до средине III века нове ере.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јонија, Савез Јоњана, Панјонион, грчке федерације, римска провинција Азија.

Једна од најстаријих политичких и религијских заједница грчких градова постојала је на географски релативно скућеном простору античке Јоније, која се простирала дуж средишњег дела западне обале Мале Азије. Иако са многим прекидима у континуитету, Савез Јоњана (*κοινὸν τῶν Ἰώνων*) је постојао у најмању руку од VII века ст.е. па све до средине III века н.е. а можда и нешто дуже. Савез је, дакле, несумњиво деловао у првим вековима н.е., о чему недвосмислено сведочи, мада скро-

* Рад је заснован на магистарском раду одбрањеном 13. 6. 2007. г. на Филозофском факултету у Београду, пред комисијом коју су чинили проф. емеритус Слободан Душанић, доц. др Данијела Стефановић и ментор проф. др Маријана Рицл.

ман, епиграфски и нумизматички материјал из јонских градова. Иако сачувани документарни извори и опште околности које су владале у римској провинцији Азије наводе на закључак да ова организација није била од прворазредног значаја, сами градови који су у њу улазили (између осталих и велики центри хеленистичког и римског истока — Ефес, Смирна, Милет) и изузетна старост савезних институција побуђују изванредан интерес. Претходно треба размотрити са каквом је предисторијом ова лига дочекала Августову епоху.

Савез Јоњана пре епохе Римског царства

Настанак и рани карактер Савеза су нејасни. О њему не сведочи ни један епиграфски документ пре класичног доба. Свакако је постојао пре Јонског устанка (499. ст.е.) у вези с којим се директно спомиње. Позније епиграфско сведочанство (рани II век ст.е.) упућује на то да је лига постојала већ у време тзв. Мелијског рата, једног од догађаја архајске грчке историје о коме готово да не постоје поуздано утврђени факти.¹ Овај рат се одиграо најкасније у VII веку ст.е. а можда већ око 700. године. Један хеленистички документ, арбитража Рода у спору између Пријене и Сама око области некадашње Мелије, изричито наводи да је територија побеђеног и уништеног града била првобитно под старањем Савеза, односно да је дата од стране Савеза.² Нажалост, интерпретација тог места је зависна од тачности предложене допуне, која је углавном прихваћена али није неоспорна. Каснија потврда ове традиције у наративном тексту можда води порекло из истог извора.³ У прилогу оснивању Савеза пре средине VII века ст.е. говори и писмо краља Лисимаха Самљанима (око 283. ст.е.).⁴ Хеленистичка

¹ C. Roebuck, *The Early Ionian League*, Class. Phil. 50—1 (1955), 32—33.

² *I. Priene* 37 (Syll.³ 599), 55—56: καὶ ἀ]λοῖτὰ χάρα ... ἃ Μελιάς [ὑπὸ Ἴώνων κοῖνο] ἄ αυτοῖς ἐ[δότη]. Постоји и (оспоравано) схватање да је Савез настао управо ради вођења овог рата, в. Н. von Gaertringen, Burckhardt, *RE* XV-1, sv. *Miletos*.

³ Vitruvius, *De architectura*, IV 1.

⁴ Welles, *RC* 7, 11—19 (*OGIS* 13, *I. Priene* 500). У писму се, између осталог, саопштава да је спорно земљиште (Батинетиде, Βατινήτις) које је раније припадало Мелији а потом Саму, било током три године под влашћу Лигдамида (Λύδαμις), у време када је овај ратовао у Јонији; Самљани су током тог периода евакуисали своје насељенике на острво. Ако је тачна општеприхваћена идентификација овог Лигдамида са вођом Кимера, онда се овај напад десио средином VII века ст.е. Мелија је, дакле, морала бити уништена раније.

эпиграфска хроника, *Marmor Parium* (око 264—263), ставља настанак Савеза у далеко ранију прошлост — у легендарно време оснивања јонских градова (XI век, ст.е.),⁵ док Херодот налази порекло Савеза у наводној федерацији Јоњана која је постојала у области касније Ахаје, на северу Пелопонеза, одакле су, према једној традицији, Јоњани почели да мигрирају на исток.⁶ Ови и други њима слични подаци се заснивају на мало веродостојном предању, које нема независну потврду. Уз извесну дозу опреза, може се рећи да је Савез постојао бар од VII века ст.е. а вероватно и раније.⁷

Карактер ове ране политичке организације доста је нејасан. Није била у питању само амфиктионија, мада је седиште лиге било у Посејдоновом светилишту на Микали а чланови су имали обавезу старања о њему, али је сасвим могуће да је Савез настао из неке раније амфиктионије јонских градова. Малобројни подаци о политичком деловању у раном периоду, који се углавном односе на време Јонског устанка (499—494), показују да је Савез био врло неефикасан у смислу координирања политичких и војних напора својих чланова.⁸ Од институција се у раној историји лиге спомињу савезна скупштина, савезно веће и постојање савезне монете (без савезне ковачнице; сваки град ковао је посебно), уз неке назнаке да је Савез арбитрао у споровима између својих чланова. Свакако, није била у питању творевина попут Пелопонеског и Беотског савеза који су настали у матичној Грчкој у VI веку, већ је Савез Јоњана био сличнији племенским лигама (никада није имао хегемона) познатим из класичне и хеленистичке историје.⁹

О Савезу се надаље ништа не чује током V века, и разумно је претпоставити да Персијанци нису допустили његово опстајање после пада Милета (494). Савез је поново обновљен крајем V или почетком IV века, али је током прве половине века још једном престао да делује.¹⁰ Крајем IV века ст.е. Савез, односно његова годишња свечаност, поново се јавља у епиграф-

⁵ *IG* XII-5 444, 27.

⁶ Herodotus, *Historia*, I 146—147.

⁷ M. O. B. Caspari, *The Ionian Confederacy*, *JHS* 35 (1915) 173—176; C. Roebuck, *The Early Ionian League*, *Class. Phil.* 50—1 (1955), 33—35.

⁸ Herodotus, *Historia*, VI 7, 11—3.

⁹ M. O. B. Caspari, *The Ionian Confederacy*, *JHS* 35 (1915), 178—180; *Ibid.*, *The Ionian Confederacy — Addendum*, *JHS* 36 (1916), 102; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor II*, Princeton 1950, 866—867; C. Roebuck, *The Early Ionian League*, *Class. Phil.* 50—1 (1955), 26—29.

¹⁰ Xenophon, *Hellenica*, III 1.3; Diodorus, *Bibliotheca Historica*, XV 49, можда се и XIV 35.6 односи на Савез Јоњана (*κατά τὴν Ἰωνίαν Ἑλληνίδης πόλεις*).

ским документима.¹¹ Када је тачно обновљен, није познато, али то је могло бити у време Александровог похода дуж западне обале Мале Азије (334); Јоњани су током хеленистичког и римског доба славили савезни празник Ἰωνοεια.¹² Као могући обновитељи Савеза су предлагани и Антигон Једнооки и Лисимах, али без доказа у прилог и једном од њих. Савез се спорадично помиње и у наредна два века, али искључиво на натписима.¹³ Могуће је и да је распуштен од стране Суле, али је у том случају обновљен убрзо, а свакако пре Августовог времена.

Изворни материјал

Број извора који дотичу Савез Јоњана од I до III века н.е. је врло скроман и претежно неинформативан. Десетак почасних натписа на којима се спомињу савезна звања, или су издати у његово име, заокружују скроман епиграфски траг који је ова федерална заједница оставила за собом.

Наративни извори говоре о Савезу изузетно ретко. Страбон кратко спомиње „Панјонион, који се уздиже три стадија над морем, где се одржава Панјонија, заједничка светковина Јоњана, и где се у част Хеликонијског Посејдона жртве приносе.”¹⁴ Узгредно се Савез или његова светковина помињу и код Јосифа Флавија¹⁵ и Флавија Филострата у *Живописима софиста*¹⁶ и *Живопису Ајолонија из Тијане*.¹⁷

Савез се у царско доба највише среће у легендама на новцу. Ту наилазимо на „тринаест градова”, „Савез Јоњана” и

¹¹ Писмо краља Антигона Теју (око 306—302), *RC* 3, 1—4 (*Syll.*³ 177).

¹² Magie, *Roman Rule* I, 66; M. O. V. Caspari, *The Ionian Confederacy*, *JHS* 35 (1915), 184 одбацује Александра као обнављача Савеза. Међутим, његова аргументација се своди на став да је Александар намеравао да укључи и да је заиста и укључио азијске грчке градове у Коринтски савез, те да то наводно не оставља места за једну јонску лигу; у време када је Caspari писао, такав став је био преовлађујући, али данас то није случај нити се може доказати, cf. W. W. Tarn, *Alexander the Great* II, London 2002, 228—232. Ἰωνοεια у царско доба: *I. Erythrai* 89a, 6.

¹³ *Horos* 3 (1985), 1, 95—96; *I. Smyrna* 577 (*Syll.*² 189); *RC* 52 (*I. Priene* 535, *OGIS* 763, *Milet* I 9, 306); *Milet* I 2, 10; *I. Priene* 108, 6—8; 109, 7—8; 110, 3—4.

¹⁴ Strabo, *Geographica* XIV 1, 20: τὸ Πανιώνιον, τρισὶ σταδίοις ὑπερκειμένον τῆς θαλάττης, ὅπου τὰ Πανιώνια, κοινὴ πανήγυρις τῶν Ἰόνων, συντελεῖται τῷ Ἑλικωνίῳ Ποσειδῶνι καὶ θυσία.

¹⁵ Josephus, *Aniquitates Iudaicae* XII 125.

¹⁶ Philostratus, *Vitae Sophistarum* II 25 (612).

¹⁷ Philostratus, *Vita Apollonii* IV 5—6.

светковину „Панјонија”,¹⁸ али, сем у једном случају, не и на савезне чиновнике. По свему судећи, савезна ковница и даље не постоји, ове серије новца су издавали поједини градови и на њима се могу срести имена њихових монетарних магистрата. За градове који су издавали новац са панјонским мотивима може се поуздано тврдити да су били чланови Савеза.

Градови укључени у Савез Јоњана

Број чланова Савеза се мењао више пута пре римског доба. У класичној традицији је временом канонизован број од дванаест јонских градова (δωδεκαπόλις τῶν Ἰωνῶν) који су чинили Савез. У ствари, тај број чланица Савез је имао само током VI и V века; првобитно је било девет градова,¹⁹ даље је број порастао на чак четрнаест,²⁰ потом се смањило на канонских дванаест (уништењем Мелије око 700. и Смирне око 585), да би у IV веку опет било само девет, али не девет првобитних.

Од времена краља Лисимаха редовно се спомиње тринаест градова, али је велико питање не ради ли се и овде о још једној „канонској” цифри, утолико пре што су два ранија члана Савеза управо у ово време услед синоикизма престали да постоје, или су сведени на безначајан статус (Лебед и Колофон). Број тринаест фигурише и на савезном новцу у римско доба, док у наративним изворима, напротив, преовлађује спомињање „дванаест јонских градова”. Вероватно да ни једна од ових цифара не одражава стварно стање у ово време, а можда број градова који су заиста учествовали у савезним пословима и није био сталан. Никаква „листа” чланица није сачувана за прве векове н.е., било у књижевном тексту или натпису. Према провенијенцији савезног новца, директно је потврђено чланство Милета,²¹ Ефеса,²² Нотија (Новог Колофона)²³ и Смирне.²⁴ У натписима срећемо савезне декрете и носиоце панјон-

¹⁸ Head, *Historia Numorum*, 566, 571, 576—578, 586, 593—595.

¹⁹ Лебед, Теј, Колофон, Сам, Мелија, Мијунт, Пријена, Ефес и Милет.

²⁰ Уласком севернијих и, првобитно, еолских градова у Савез: Фокеје, Хија, Клазомене, Еритре и Смирне.

²¹ Легенде ΠΑΝΙΩΝΙΑ и ΠΑΝΙΩΝΙΑ ΠΥΘΙΑ; Head, *Historia Numorum*, 586.

²² ΠΑΝΙΩΝΙΑ; Head, *Historia Numorum*, 577.

²³ Символична представа тринаест градови који окружују храм Аполона Кларијског, испред кога су бик и пламтећи жртвеник, и легенда ΤΟ ΚΟΙΝΩΝ ΤΩΝ ΙΩΝΩΝ; Head, *Historia Numorum*, 571.

²⁴ Легенда ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ и стојећа представа Артемиде; Head, *Historia Numorum*, 594.

ских титула у Фокеји,²⁵ Еритри,²⁶ Пријени,²⁷ Хију,²⁸ Ефесу²⁹ и Милету.³⁰ Наративни извори као чланице директно потврђују само Пријену,³¹ у оквиру чије територије се налазило заједничко светилиште, и Смирну, коју као организатора заједничког фестивала помиње Филострат.³²

Ако се пође од првобитног састава Савеза Јоњана и усвоји претпоставка да су сви градови који су опстали до времена Августа наставили да делују у Савезу, онда је он у I веку н.е. вероватно имао девет чланова, што је у складу са горе наведеним подацима. Иако за сада нема директније потврде, на месту је претпоставка да је поред осам наведених у тај низ улазила још и Клазомена, стари али у ово доба и даље жив и релативно значајан град. Напротив, Теј и Лебед су у римско доба сасвим мала насеља за која није сасвим извесно чак ни то да су све време имала статус полиса; у складу са тиме је и епиграфски и нумизматички материјал пореклом из ова два града врло скроман. Ако су један или оба града ипак учествовали у савезним институцијама, онда број чланица расте на десет или једанаест. Нема података о односу Савеза са градовима који су у међувремену основани на подручју Јоније (познохеленистички Метрополис јужно од Смирне и Неаполис јужно од Ефеса који је у I веку н.е. постао римска колонија) али је готово искључено да су и они улазили у њега, пре свега због нејонског порекла својих становника, на чему су чланице Савеза иначе јако инсистирале. Тако су, према Јосифу Флавију, Јоњани у једној прилици протестовали код Марка Агрипе (око 15. ст.е.) против права које су имали Јевреји настањени у њиховим градовима, пошто они нису јонског порекла и не поштују јонске богове.³³ У анегдоти коју преноси Филострат, Аполоније из Тијане је

²⁵ *OGIS* 489 (*IGR* IV 1323), 16—17.

²⁶ *I. Erythrai* 89a, 6—7.

²⁷ *I. Priene* 227, 1.

²⁸ *SEG* XV 532, 6—8.

²⁹ *I. Ephesos* 689, 11—12; 3072, 26—27.

³⁰ *Milet* I 7, 265, 5—6.

³¹ Strabo, *Geographica* XIV 1, 20.

³² Постојање градског новца, поред савезног, на коме се среће фестивал *Πανιώνια* тумачено је тако што савезна светковина више није слављена искључиво у Панјониону већ и у савезним градовима (L. Ziehen, *RE* XVIII-3, sv. *Πανιώνια*; Head, *Historia Numorum*, 566). Теже је прихватити тумачење да су градови за своје локалне фестивале узурпирали атрибут „панјонски” или чак да су увели нове, како би конкурисали заједничкој светковини (M. O. V. Caspari, *The Ionian Confederacy*, *JHS* 35 (1915), 188).

³³ Josephus, *Antiquitates Iudaicae* XII 125. Јевреје је у овом спору заступао Николај из Дамаска, а Агрипа је пресудио да задрже своја права.

боравио као званични гост на Панјонском фестивалу и том приликом оштро прекорио своје домаћине зато што се у тексту позивног декрета спомињу и нека нејонска имена (Лукул и Фабриције), што је за њега наводно био недопустив варваризам којим се каља част светковине.³⁴ И пример (еолске) Магнезије на Меандру много говори: иако је била географски смештена у Јонији, у непосредној близини чланица Савеза Јоњана, током готово хиљаду година, ни једног тренутка није била члан ове лиге.

Због недостатка извора, не може се отићи даље од поуздано утврђених осам и могућих десетак чланова Савеза у првим вековима нове ере.

Савезни фестивал, новац и институције

Савез Јоњана је имао једно федерално седиште и једну заједничку светковину, који су га одликовали у свим епохама постојања. Центар Савеза било је светилиште Посејдона Хеликонског на рту Микали³⁵ у коме је годишње одржаван Панјонски фестивал (Πανιώνια).³⁶ То је био један од најстаријих од низа великих регионалних фестивала који су одржавани у провинцији Азији, фестивал чија је важност вероватно превазилазила и значај самог Савеза.³⁷

Током првих век и по царства се не срећу емисије савезног новца у строгом смислу, већ само поједине панјонске алузије на новцу неких градова. Средином II века н.е. (владавине Антонина Пија и Марка Аурелија) јављају се и ковања која не носе на себи име једног града, већ су емитована у име Савеза тринаест градова под старањем азијарха и свештеника тринаест градова Марка Клаудија Фронтонa. Легенда κοινὸν γ' πόλεων προ[νοηθέντος] Μ. Κλ. Φρόντων[ος] Ἀσιάρχ[ου] καὶ Ἀρχι[ερέως] γ' πόλεων³⁸ се јавља на овим серијама, док представе на реверсу варирају. Оне су углавном митолошке — Хад како отима Персефону, Ерос са бакљом, Деметра у двоколица-

³⁴ Philostratus, *Vita Apollonii* IV 5. Веродостојност саме анегдоте је више него сумњива, али указује на типичан менталитет.

³⁵ J. Keil, *RE* XVIII-3, sv. *Panionion*.

³⁶ L. Ziehen, *RE* XVIII-3, sv. *Πανιώνια*.

³⁷ A. H. M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford 1966², 229—232.

³⁸ ΚΟΙΝΟΝ Γ' ΠΟΛΕΩΝ ΠΡΟ Μ ΚΛ ΦΡΟΝΤΩΝ ΑΣΙΑΡΧ ΚΑΙ ΑΡΧΙ Γ' ΠΟΛΕΩΝ; Head, *Historia Numorum*, 566.

ма са бакљом, Херакле који пружа руку Јолају, стојећа представа Тихе, храм Артемиде Ефеске, ликови царева Антонина Пија и Марка Аурелија.³⁹ Артемидин храм на реверсу неких новчића и Фронтоново порекло упућују на Ефес као место ковања.

Незадовољавајуће стање изворних података уочава се и у институционалном аспекту, који је за разумевање функционирања Савеза и најважнији. Херодот наводи да је постојала нека врста панјонске скупштине, бар за време Јонског устанка, али о тој институцији нема ни помена у каснијим временима. Међутим, када се говори о другој институцији познатој из класичног доба — савезном већу — овакав *argumentum ex silentio* нема одлучујућу снагу. За класично и хеленистичко доба, епиграфски је потврђено постојање „већа Јоњана” (*βουλή τῶν Ἰώνων*) које се састајало на редовним годишњим сесијама у Пријени, у самом граду или у Посејдоновом светилишту. Директно помињање овог већа у царско доба изостаје, али у светлу скромних извора то није пресудан доказ, а федерација је свакако морала имати неко заједничко тело. Како су све познате активности Савеза Јоњана у ово време везане за култ и култне свечаности, могуће је да су се и компетенције већа ту завршавале, или да је чак реч о чисто протоколарној установи коју је у животу одржавала светост традиције. Постоји и један број почасних и посветних натписа издатих од стране Савеза Јоњана. Институција која је изгласавала ове почести највероватније је била савезно веће. У класично и хеленистичко доба савезно веће је доносило заједничке декрете, иако је у тексту декрета најчешће скривено иза опште формуле „одлучио је Савез Јоњана” (*ἔδοξεν τῶι κοινῶι τῶν Ἰώνων*) или „одлучио је Јонски савез тринаест градова” (*ἔδοξεν Ἰώνων τῶι κοινῶι τρεῖσχαίδεκα πόλεων*), мада има и случајева где се оно директно наводи.⁴⁰ Према Филострату, у време када је Аполоније из Тијане боравио у околини Смирне, Јоњани (чланови савезног већа?) су изгласали званичан декрет којим су га позвали да учествује на савезној светковини.⁴¹

Савезна звања

Звање „свештеника Јоњана” (*ἀρχιερεὺς τῶν Ἰώνων* или *τῆς Ἰωνίας*), спомињано и као „свештеник тринаест градова” (*ἀρχι-*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Cf. *I. Priene* 139, 1—2: *ἔδοξεν Ἰώνων τῆ βουλῆ.*

⁴¹ Philostratus, *Vita Apollonii* IV 5.

ερεὺς τῶν ἐν πόλεων) или „свештеник Азије и Јоњана” (ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῶν Ἰώνων или ἀσιαρχὸς καὶ ἀρχιερεὺς τῶν ἐν πόλεων), може се поуздано идентификовати као повезано са Савезом Јоњана. У питању су свакако били свештеници у Панјонском светилишту на Микали, које је можда бирало савезно веће. Ово звање се спомиње заједно са многим другим на више почасних натписа са територије Јоније.⁴² Случајеви двојних свештеника „Азије и Јоњана” могу се објаснити подржавањем титула свештеника царског култа или тиме што је једна иста особа била и свештеник царског култа. Можда су у погледу неких звања грађани Пријене били привилеговани или је чак право избора свештеника припадало Пријени, пошто Страбон између осталог наводи да су (искључиво?) Пријењани служили као свештеници који приносе жртве у заједничком светилишту.⁴³

Неки почасни натписи помињу и опскурну титулу „краља Јоњана” (βασιλεὺς τῶν Ἰώνων).⁴⁴ И она је свакако у некој вези са Савезом Јоњана, што се у једном натпису и изричито наводи,⁴⁵ а можда је и овде реч о једном од свештеника из Панјониона. Етимологија титуле и могућа веза са функцијама њеног носиоца врло је интересантна, али и овде недостају изворни подаци који би омогућили осветљавање проблема. У многим градовима, у свим епохама грчке историје се јављају изборна звања, редовно култне природе, која имају назив „краљ” у себи. Прихваћено објашњење их третира као реликте краљевског звања, из времена када је монархија била уобичајени облик владавине у грчким градовима. Носиоци ових „краљевских” титула су преузимали неке или све култне компетенције некадашњих краљева.⁴⁶ У том смислу ни „краљ Јоњана” није усањен пример, али овај случај се истиче тиме што није везан за одређени град већ за читаву област и етничку групу која, према свему што знамо, никада није имала једног монарха на челу. Питање „краља Јоњана” остаје отворено.

⁴² *I. Sardis* 47, 5 (*IGR IV* 1523); *I. Erythrai* 64, 9 (*IGR IV* 1543); *I. Ephesos* 689, 11–12; *I. Didyma* 279, 13–14; 281, 9; 287, 6–7, 13–14; 301, 5; 356, 6–8; *Milet I* 7, 265, 5–6.

⁴³ Strabo, *Geographica* XIV 1, 20.

⁴⁴ *SEG XV* 532, 6–8; *OGIS* 489, 15–16 (*IGR IV* 1323); *I. Ephesos* 3072, 26–27; *I. Didyma* 84, 17 (овде идентификација није сигурна, можда је у питању неки локални rex sacrorum); 339, 13–14.

⁴⁵ *SEG XV* 532, 6–8, са Хија: βασιλεύσα[σαν τοῦ τρισκα]ιδεκαπολειτικοῦ τῶν Ἰώνων [χοινοῦ].

⁴⁶ D. Magie, *Roman Rule* I, 58.

Аналогије са практично свим познатим федералним организацијама старих Грка, укључујући ту и Савез градова Азије, упућују на нужно постојање извесних савезних чиновника. У најмању руку, очекивало би се да је федерација имала председавајућег савезног већа, секретара већа, а највероватније и савезног благајника или цео колегиј, пошто је и Панјонски фестивал морао бити финансиран из неке врсте заједничке благајне. За сада нема директне потврде за ове или друге савезне чиновнике. Од савезних литургија се, сасвим очекивано, среће само агонотесија на заједничкој светковини.⁴⁷

Функције Савеза Јоњана

У царско доба Савез Јоњана се спомиње искључиво у контексту Панјонског светилишта и Панјонске светковине. Једини поуздано утврђени носиоци звања су свештеници јонског култа, једина савезна литургија је агонотесија (ἀγωνοθεσία), а једини вид савезних одлука су почасни декрети и посвете. Све то заједно наводи на закључак да се функција Савеза Јоњана у царско доба сводила на бригу о заједничком светилишту и одржавање заједничке традиције. Таква слика је сасвим у складу са сачуваним изворима, али не треба искључити могућност да је то само последица малог броја сачуваних докумената, и да је будући налази могу изменити у појединостима или у целини.

Полазећи од овог закључка, који је свакако највероватнији, поставља се питање зашто је та веома стара федерација, коју је подржавала врло снажна локална традиција, имала тако ограничenu улогу у животу Јонских градова I—III века н.е. Одговарајући на то, не сме се заборавити да Савез Јоњана, по свему судећи, никада и није прерастао у потпуно развијену политичку организацију, која би постигла онај степен јединства и одговорности које су имале важније федерације матичне Грчке. Други фактор који се мора имати у виду је реалност римске провинцијске управе која је на више начина ограничавала сферу у оквиру које су провинцијски градови и њихове савезне институције могли да делују. Одређене функције које је Савез у неким тренуцима своје историје вршио (или су историчари претпостављали да јесте), као што је вођење заједничке спољне политике или арбитража у споровима између градова чланица, у овим околностима су биле искључене. Међутим, најважнији чинилац био је постојање много веће федералне заједнице која

⁴⁷ I. *Didyma* 339, 12—13.

је засенила лигу Јоњана — Савез градова Азије (κοινὸν τῆς Ἀσίας), односно Савез Хелена у Азији (οἱ ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἑλληνες). Формиран негде у I веку ст.е.,⁴⁸ Савез градова Азије обухватао је све градове Јоније али и многе друге, у складу са границама римске провинције Азије. Од Августовог времена Савез градова Азије се примарно брине о царском култу,⁴⁹ што му само по себи даје изузетну тежину, а такође игра улогу заступника својих чланова пред представницима римске управе, сенатом и самим принцепсом.⁵⁰ Већ из броја сачуваних натписа, види се да је ова организација и за становништво провинције Азије и за представнике римских институција у провинцији имала много већи значај од чисто локалног Савеза Јоњана. Како није имао снагу изван сфере свог локалног култа, активност Савеза Јоњана се у пракси свела на бригу о Панјонском светилишту и Панјонској светковини. А чак и у тој области постојала је конкуренција фестивала у част цара и богиње Роме (Ρωμαῖα Σεβαστά)⁵¹ који је одржаван и у Јонији,⁵² те градских култова и њихових светковина.⁵³

Ипак, у оквиру римске провинције Азије Савез је опстао током више векова. Узгредни али недвосмислени подаци показују да је Савез постојао још увек почетком III века н.е.,⁵⁴ а вероватно и коју деценију касније. Након тог времена нестаје сваки помен ове организације у било којој врсти историјских извора. Највероватније иза нестанка Савеза не стоји неки ло-

⁴⁸ Можда је постојао већ око 94—93. ст.е. (οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ δῆμοι καὶ τὰ ἔθνη?, *OGIS* 438, *IGR* IV 188), а сасвим сигурно средином I века (R. K. Sherк, *Roman Documents from the Greek East. Senatus Consulta and Epistulae to the Age of Augustus*, Baltimor 1969, n. 52, 57).

⁴⁹ G. W. Bowersock, *Augustus and the Greek World*, Oxford 1966, 98, 115—116.

⁵⁰ Најмање једном сваке године посланици Савеза градова Азије боравили су у Риму. Жалбе против злоупотреба представника римске власти су у Риму подносили представници ове лиге, као у случају Гаја Силана 22. н.е. и Луцилија Капитона 23. (Tacitus, *Annales*, IV, 15; В. М. Levick, *Greece and Asia Minor*, у: *САН*² X, 667); Домицијанова непопуларна одлука о узгајању житарица и винове лозе у провинцијама (Suetonius, *Domitian* VII 2, XIV 2), у случају Азије је опозвана на заузимање савезног посланства итд.

⁵¹ Cassius Dio, LI, 20, 9.

⁵² Ефес и Смирна су били носиоци титула царског неокора и забележени су као домаћини овог фестивала: S. J. Friesen, *Twice Neokoros. Ephesus, Asia and the Cult of the Flavian Imperial Family*, Leiden 1993, 14—21.

⁵³ М. О. В. Caspari, *The Ionian Confederacy*, *JHS* 35 (1915), 188; ипак, Caspari је свакако претерао када је рекао да је Савез „у каснијим данима био лишен сваког значаја, и да су његови фестивали служили сврси обичне забаве, недодирнуте јонским патриотизмом.”

⁵⁴ Philostratus, *Vitae Sophistarum* II 25 (612).

кални фактор, већ узрок треба тражити у околностима које су владале не римском истоку у III веку н.е., као и у општој тенденцији развоја грчких градова и римске управе у то време. Несигурне прилике, стални ратови и економски колапс, огромна деструкција до које су довели напади Германа на Малу Азију у периоду 253—276. н.е.,⁵⁵ а затим и дубоке административне реформе епохе тетрарха и Константина Великог — све је то довело до нестајања или темељне промене многих градских и провинцијских институција. Тачно време нестанка Савеза није познато, попут многих других појединости у вези с њим. Остаје разумна нада да ће будући налази са територије античке Јоније, где су истраживања тако интензивна последњих година, осветлити бар неке нејасноће и решити нека отворена питања у вези са овим, још увек недовољно познатим савезом градова.⁵⁶

Немања Вујчић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

Nemanja Vujčić

IONIAN LEAGUE UNDER THE ROMAN EMPIRE

Summary

One of the oldest Greek koina, the Ionian League, endured nearly three centuries under the Roman imperial rule. This federation was founded probably sometime during the late 8th or early 7th century BC, but its pre-roman history was not one of uninterrupted continuity: it was abolished by the Persians after the collapse of the Ionian revolt (494 BC), restored once more at the end of the 5th century, but it ceased to exist in the early 4th; it was revived again before the end of the century, probably by the Alexander the Great himself. The League continued to exist throughout the Hellenistic and Republican Roman period, with perhaps one intermission in the 1st century BC, after Sulla's punitive settlement of the province of Asia.

⁵⁵ Речено се пре свега односи на разарање Јоније од стране Гота 267. године н.е. у којој је Ефес спаљен (SHA, *Gallienus*, VI 1—3 и XII 6) а Милет одбрањен тек крајњим напорима његових становника (*I. Milet* I 9, 339); J. Drinkwater, *Maximinus to Diocletian and the 'crisis'*, у: *CAH²* XII 42, 46. У Ефесу су констатовани и археолошки трагови ове девастације: P. Scherrer, *The City of Ephesos from the Roman Period to Late Antiquity*, у: H. Koester (ed.), *Ephesos: Metropolis of Asia*, Cambridge MA 2004², 16.

⁵⁶ Није ми била доступна најновија студија коју је објавио P. Herrmann у *Festschrift Deininger*, 223—240, посвећена Савезу Јоњана од II века ст.е. до III н.е. Основни резултати овог рада и преглед коришћених извора дати су у *SEG-y* LIII-2 1117.

Available sources on the κοινὸν τῶν Ἰόνων during the period under consideration, are very scarce and often of little value. There are a few useful remarks in the works of Strabo, Josephus Flavius and Flavius Philostratus, together with a dozen inscriptions and a number of coins, struck in order to commemorate common festival. It is impossible to determine the precise list of federal states, but the federation had at least eight or nine members, while a few other are possible. Membership was, as in previous times, restricted to poleis of purely Ionian origin. Official inscriptions and coinage speak without exception, of “thirteen Ionian cities”, but this is most probably a symbolic, canonical figure.

Not many certain facts can be established about the federal institutions and magistrates. The League probably had a federal council (βουλή τῶν Ἰόνων), but there was no federal assembly. All known activities of the League at this time can be subsumed under two headings the common Ionian festival (the Πανιώνια), and the voting of honorary decrees. The common festival was perhaps the most important factor of the League’s prolonged existence. It was celebrated at a yearly basis in the common Ionian shrine of the Poseidon Helikonios on the Mt. Mycale, in the territory of Priene. There are only two dignitaries that can be positively linked with the League, and they are in both cases cult officials. One is that of the “priest of the Ionians” (ἀρχιερεὺς τῶν Ἰόνων), most probably one of several priest in the common shrine, elected by the federal council or by the city of Priene. The other one is a more obscure title of the “king of Ionians” (βασιλεὺς τῶν Ἰόνων), perhaps another priest at Panionion. What is lacking in this picture, are the non-sacral officials that one would expect to find in a Greek federation: a chairman of the federal council, a federal secretary, one or more federal treasurers. This could either be due to chance survival of the sources, which are scarce indeed; but it can also mean that by this time the League was devoid of any powers, save those concerning the common cult and festival.

It is a reasonable conclusion that the Ionian League was not an organization of great importance in the Roman province of Asia, although future findings might alter this picture. Factors such as League’s regional character and the general conditions of the Roman province reduced its significance and competence from the onset. Furthermore, it was clearly overshadowed by the much larger federation, the Asian league. This rival league, encompassing all the cities in the province, was a product of Roman rule and had official Roman support; it supervised the Imperial cult in the province, which by itself carried great importance, and often acted as a common voice for all Asian cities before the emperor and the senate. But, in spite of these unfavorable conditions, the Ionian League is attested even in the 3rd century AD. Exact date of its disappearance is unknown, but it certainly did not survive into the 4th century. Its demise was most likely due to the unsettled conditions of the mid-third century Asia Minor, general calamity and economic distress of the time, and especially the Gothic invasions of the province. If the League somehow survived these shocks, it was probably disbanded during Diocletian’s reforms, sometime around the turn of the century.